

№2-3(53-54), березень - червень 2016р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Калейдоскоп подій

18 березня виповнилося 288 років від дня народження гетьмана України К.Розумовського. Колектив заповідника “Гетьманська столиця” реалізував цілу низку науково-просвітницьких заходів, присвячених цій даті.

15 березня 2016 р. до палацу завітали вихованці Батуринської спеціальної школи-інтернату І-ІІ ст. на чолі з директором закладу Ясько Л.П. Заступник завідувача відділу історії Гетьманства М. Герасько та науковий співробітник Ф. Юхно гостинно зустрічали дітей. Пізнавальну екскурсію, адаптовану для учні школи-інтернату, провів сам Гетьман, в образ якого майстерно перевтілювався науковий

Воскресенської церкви-усипальниці Гетьмана, яку відслужив настоятель храму о. Олег (Юрженко).

У цей же день у затишних стінах Батуринської міської філії №4 Бахмацької ЦБС зібралися учні 7 класу Батуринської ЗОШ І-ІІІ ст. для яких науковець заповідника Ю. Сіренко прочитала лекцію “К.Г. Розумовський - гетьман України”.

Особливим станом піднесення душі відзначився безпосередньо день народження гетьмана - 18 березня. Почався науково-просвітницький захід “На гостинах у Гетьмана” заупокійною літєю у Каплиці палацу К.Г. Розумовського, яку відслужив митрофорний про-

стецтв ім. І.П. Котляревського А.Голяка. У стінах гетьманського залу лунали твори М. Березовського, Д. Бортнянського та Л. Бетховена, які відбулися завдяки підтримці Розумовських. Затамувавши подих гості заходу слухали улюблену пісню К. Розумовського “Іхав козак за Дунай” (варіації Бетховена на тему української народної пісні) у виконанні А.Голяки (скрипка) та І. Довжинець (фортепіано). На цій прекрасній та пізнавальній ноті захід завершився.

20 березня 2016 року Гетьманська столиця відсвяткувала 377-му річницю

(Продовження на ст. 2)

Науково-просвітницький захід «На гостинах у Гетьмана».
Фото 18 березня 2016 р.

співробітник заповідника Ф.Юхно. Завчасно учням-вихованцям було оголошено конкурс малюнків “Гетьман К. Розумовський”. Особливо вирізнялися, зпоміж інших, художні роботи А.Литвиненка, С.Дрегіча, О. Мартинович та В.Юхименко. Завершився захід гостинним чаюванням на якому гетьман Розумовський пригостив учнів різноманітними смаколиками.

17 березня Гетьманську столицю відвідали учні Митченківського НВК на чолі з директором Наумчик С. І. та Городищенського НВК з директором І.І.Бойко. Заступник завідувача відділу історії Гетьманства М. Герасько учням обох шкіл провела захоплюючу екскурсію палацом К.Г. Розумовського. Дітям заздалегідь було оголошено конкурс творів на тему: “Хто для мене гетьман К. Розумовський?” та конкурс малюнків “Гетьман К. Розумовський”. Справжньою подією для дітей стало знайомство з дослідником роду Розумовських О.Кагадієм. На завершення діти вирушили на заупокійну літєю до

тоіерей о. Роман (Кривко). Далі всі гості заходу стали учасниками відкриття виставки робіт видатного українського художника В. Березового “Своїм життям творили Україну”, яку презентувала науковий співробітник М.Хармак.

Цей урочистий день став особливим для семи учнів Батуринської ЗОШ І-ІІІ ст. - їм випала унікальна можливість отримати паспорт громадян України саме в палаці К.Г. Розумовського в день народження гетьмана.

Кульмінацією святкового дня був концерт класичної музики, який підготували в подарунок Гетьману та всім присутнім кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка Г. Голяка, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музично-інструментального виконавства Сумського педагогічного університету ім. А.Макаренка І. Довжинець, студент І курсу оркестрового факультету Харківського національного університету ми-

Календар визначних дат

9 березня 1814 р.

- народився видатний поет і художник Т.Г. Шевченко

18 березня 1728 р.

- народився український гетьман К. Г. Розумовський

20 березня 1639 р.

- народився український гетьман І.С. Мазепа

18 квітня

-День пам'яток історії та культури

8 травня 1945 р.

- День Перемоги над нацизмом у Європі

18 травня

- Міжнародний день музеїв

4 червня 1775 р.

- зруйнування Запорозької Січі російським військом під командуванням П.Текелія

5 червня 1750 р.

- Указ російської імператриці Єлизавети про затвердження К.Розумовського гетьманом України

14 червня 1993 р.

-Постанова Кабінету міністрів України про створення БДІКЗ «Гетьманська столиця»

27 червня 1709 р.

- Полтавська битва

28 червня

- День Конституції України

28 червня 1651 р.

- Берестецька битва

(Закінчення, початок на ст. 1)

від дня народження Івана Степановича Мазепи.

18 березня для учнів школи №4 міста Бахмач по Цитаделі Батуринської фортеці була проведена перша екскурсія-квест, підготовлена до дня народження Гетьмана, стрижневою темою якої є життя та діяльність гетьмана Івана Мазепи. В дні, що передували святу, співробітники заповідника з метою популяризації знань про Великого Гетьмана здійснили справжній десант по школах сіл, прилеглих до Батурина: Пальчиків, Обмачева, Матіївки, Красного, Атюші.

Початком урочистостей 20 березня стала заупокійна літія за І. Мазепою, яку відслужив у Воскресенській церкві на території Цитаделі Батуринської фортеці митрофорний протоієрей, настоятель Свято-Покровського храму отець Роман. По її завершенню відбулося урочисте покладання квітів до пам'ятника «Гетьмани. Молитва за Україну» на Майдані Гетьманської слави.

Після цього всі присутні були запрошені до Батуринського будинку культури, де під звуки національного гімну розпочалась офіційна частина заходу, яка складалась з декількох виступів. Про історичне значення постаті Івана Мазепи та про уроки нашої минувшини в своєму виступі розповів батуринцям та гостям міста науковець Віталій Мамалага. Яким був Батурин часів гетьмана Івана

кого з м. Чернігів. Це листівки із зображенням вулиць Батурина, палацу К.Г. Розумовського, будинку В. Кочубея, водних млинів на р. Сейм, літніх військово-таборів. На більшості фотолісток проставлений штампель з написом «Фотограф Н.Ф. Бокань. Види Батурина». Уродженець Батурина М. Бокань залишив у спадок фотолітопис Батурина, адже листівки, видані на основі його світлин – безцінне джерело, завдячуючи якому ми маємо унікальну можливість побачити Батурин початку ХХ ст.

На відкриття виставки завітав Костянтин Ягодовський, який розповів про свою колекцію та відповів на запитання гостей, серед яких були і члени історичного гуртка «Батуринський курінь». Разом з архітектором заповідника Т. Кербут юні краєзнавці взяли участь у творчому занятті «Пам'ятки Батурина у техніці декупаж». Кожен отримав сертифікат учасника майстер-класу. Свої вироби, з яких майстерно були виготовлені подарункові магніти, діти залишили собі на згадку.

16 квітня у Чернігові стартував туристичний сезон 2016 р. У церемонії відкриття взяли участь голова Чернігівської облдержадміністрації В. Куліч, Чернігівський міський голова В. Атрошенко. Святкові заходи проходили в рамках Міжнародного туристичного форуму «Чернігівщина туристична - 2016». Серед різноманітних заходів відбувся круглий стіл, присвячений розвитку

валися з історією рідного міста, брали участь у різноманітних заходах і майстер-класах. А 12 квітня учасникам гуртка була організована поїздка до обласного історико-меморіального музею - заповідника П. Куліша «Ганнина Пустинь». Хутір Мотронівка зустрів гостей теплою сонячною погодою, співом пташок та привітними усмішками працівників закладу. Для дітей екскурсію провела науковий співробітник Т. Богдан.

20 квітня з нагоди Дня пам'яток історії та культури працівники заповідника - завідувач відділом археології Н. Саєнко та науковий співробітник К. Солдатова організували заняття з виготовлення кольорових листівок «Батуринські пам'ятки очима дітей» для найменших батуринців — вихованців дошкільного навчального закладу «Віночок».

Н. Саєнко у зрозумілій для вихованців формі розповіла про те, що таке пам'ятка і які визначні історичні пам'ятки знаходяться у Батурині, нагадала, хто такі козаки, гетьмани і чому наше місто називають Гетьманською столицею. Дошкільнята, з задоволенням майструючи листівки, висловили свої враження від відвідування музеїв. Кожен із дітей власноруч написав у своїй листівці назву рідного міста. За свої старання вихованці садочка отримали англійську абетку.

22 квітня, у межах проведення щорічної всеукраїнської акції «За чисте довкілля», працівники Національного історико - культурного заповідника «Гетьманська столиця» виконали значний об'єм робіт на об'єктах Національного історико - культурного заповідника «Гетьманська столиця» та територіях, які межують з заповідником.

Одним з етапів акції була толока на території заміської садиби гетьмана І. Мазепи на Гончарівці - висаджена липова алея, багаторічні квіткові рослини, впорядкована територія скульптурної композиції «Прощання» (авт. А. Валів).

28 квітня у Батуринській ЗОШ І-ІІІ ступенів відбувся майстер-клас з виготовлення Великодніх листівок воїнам, які захищають східні рубежі України від незваного ворога.

Учні 3 класу, козачата паланки «Кмітливості», вислухали захоплюючу розповідь заступника завідувача відділу історії Гетьманства заповідника М. Герасько про традиції розпису писанок та крашанок. Основною темою листівки став герб міста Батурина, з яким дітям можна було скомпонувати мотиви писанок та паски. По завершенні листівки передали з отцем Романом, настоятелем Свято-Покровської церкви, капеланом батальйону «Золоті ворота», бійцям в зону АТО, тим, хто не шкодуючи власного життя, пішов на захист державності України!

8 травня на території парку «Кочубеївський» відбувся науково-просвітницький захід «Пам'ятаємо. Перемагаємо!». Лейтмотивом виступів співробітників заповідника стала тема пам'яті і возвеличення найбільшої європейської цінності - життя людини, вшанування пам'яті усіх жертв війни для недопущення подібних трагедій у майбутньому. Настоятель храму Покрови Пресвятої Богородиці митрофорний протоієрей о. Роман (Кривко) відслужив заупокійну літію за загиблими у Другій світовій війні. З вітанням до присутніх звернулася секретар Батуринської міської ради Ю. Заєць. Активну участь у заході взяли учні Батуринської ЗОШ І-ІІІ ст. та Батуринської спеціальної ЗОШ І-ІІ ст. Особливо розчулило усіх присутніх декламування віршів у виконанні учнів Батуринської спеціальної ЗОШ І-ІІ ст. С. Халі-

(Продовження на ст. 3)

Святкування 377-ї річниці від дня народження І.С. Мазепи в Батуринському міському будинку культури. Фото 20 березня.2016 р.

Мазепи зібранню розповіла заступувач відділу археології Наталія Саєнко.

Одним з почесних гостей, присутніх на святі, був голова Ніжинської районної ради Олег Бузун, який у своєму слові розповів про власне ставлення до постаті І. Мазепи.

Надзвичайно душевно прозвучали патріотичні пісні у виконанні комунального хору Палацу культури та художньої творчості дітей, юнацтва та молоді м.Чернігова «Діти війни» (організатор хору - В.Пашков, художній керівник - Д.Скидан).

15 квітня в палаці К.Г. Розумовського відкрилась виставка «Батурин на поштових листівках початку ХХ століття». Виставку презентувала заступник генерального директора з наукової роботи Л.Кіяшко. Були представлені поштові листівки з фондів НІКЗ «Гетьманська столиця» та з приватної збірки К. Ягодовсь-

в'язного та внутрішнього туризму, серед учасників круглого столу була і заступник генерального директора НІКЗ «Гетьманська столиця» Л. Кіяшко, яка виступила з представленням заповідника як туристичного об'єкту Чернігівської області.

На Алеї Героїв проходила виставка, на якій було представлено туристичний та творчий потенціал Чернігівської області. Було представлено і Національний заповідник «Гетьманська столиця». Особливо зацікавили відвідувачів форуму нові видання заповідника — путівник «Батурин», буклет «Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», а також газета «Слово «Гетьманської столиці».

18 квітня вивопнюється рік, як у НІКЗ «Гетьманська столиця» діє історичний гурток «Батуринський курінь». Протягом року його вихованці ознайомлю-

(Закінчення, початок на ст. 2)

мона, В. Юхименко та О. Мартинович. Про наслідки Другої світової війни для України та Батурина розповіла науковець заповідника М. Пекур. Учениця Батуринової ЗОШ І-ІІІ ст.В. Петрук продекламувала авторський вірш про сучасні події на Сході нашої країни. Прозвучав вірш В. Сосюри "Любіть Україну" у виконанні Є. Кокшарової.

18 травня, напередодні відзначення Дня Європи, співробітники НІКЗ "Гетьманська столиця"- заступник завідувача відділу історії Гетьманства Марина Гераско та науковий співробітник Юлія Сіренко, провели учням Городищенського навчально-виховного комплексу майстер-клас із виготовлення листівок із зображенням прапора Євросоюзу. Розпочався майстер-клас із пізнавальної розповіді Марини Гераско про традиції проведення Дня Європи в різних кутках світу. Наприкінці заходу діти ставили запитання та отримали вичерпні відповіді. Дали учні першого, третього та п'ятого класів із великим захопленням викладали зірки прапора Євросоюзу. Як символ єднання, на листівці саяв і синьо-жовтий прапор нашої держави.

Україна є частиною Європи! Ми за європейський курс! Україна - це Європа! Україна — це ми! Такі гасла лунали з вуст найменших школярів. І ми віримо, що європейська Україна живе і буде процвітати!

20 травня заповідник "Гетьманська столиця" скликав однодумців, інтелігенцію міста, учнів-вихованців трьох навчальних закладів Батурина і с. Обмачева, щоб вкотре поклонитися пам'яті Т.Шевченка. У 1843 р. Шевченко відвідав територію Цитаделі Батуринової фортеці. У творчій спадщині поета знайшла відбиток батуриноська трагедія 1708 р. Під враженням почутого та побаченого він створив містерію «Великий льох».

Серед об'єктів заповідника почесне місце займає каплиця Св. Миколая, зведена на честь останньої Тарасової дороги, яка пролягла у травні 1861 р. саме через Батурин. Захід "Остання Тарасова дорога" розпочався із літї по Т.Шевченку, яку відслужив митрофорний протоієрей Батуринової Свято-Покровської церкви о. Роман. Продовжили захід у Будинку генерального судді В.Кочубея. Науковці розповіли присутнім про батуриноську Шевченкіану, історію зведення каплиці Св. Миколая. До заходу долучилися діти (вихованка дитсадочка «Віночок» Д. Дробязко, учні Обмачівського НВК та Батуринової ЗОШ І-ІІІ ст. - О. Гриб, В. Петрук, М. Ярмач, Д. Олешко, В. Немідько, В. Белюх), які декламували безсмертні рядки Кобзаревих поезій.

23 травня на Цитаделі Батуринової фортеці відбувся фестиваль «Культурні скарби Сіверщини», який пройшов в рамках І-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сіверщина. Від столиці до столиці» та з нагоди Дня Європи в Україні. Організаторами фестивалю стали Глухівський національний педагогічний університет ім. О.Довженка та НІКЗ «Гетьманська столиця». Ініціативу підхопили мистецькі колективи, майстри народної творчості Сумської та Чернігівської областей.

Вшановуючи пам'ять всіх, хто поклав своє життя за Україну, гості і учасники заходу поклали квіти до Пам'ятника жертвам Батуринової трагедії 1708 року.

Подарунком для присутніх став виступ гурту традиційного співу «Серпанок» під керівництвом О. Гончаренко, викладача кафедри образотворчого мистецтва, теорії, історії музики та художньої культури СДПУ ім. А.С.Макаренка. Пара-

лельно з концертом розгорнули свою роботу майстри Сіверщини, які проводили майстер-класи. Виготовлення діатонічних та хроматичних сопілок, сопілко-видної окарини демонстрував майстер з виготовлення сопілок С. Сальніков, сіверські ложки вирізьблював І. Білевич, шила текстильні ляльки з керамічними обличчями С. Білевич, представляв технологію оздоблення виробів з деревини геометричним різьбленням С. Шукура, сіверський вінок з різних матеріалів презентувала О. Шрамко, народну дерев'яну скульптуру вирізьблював Д. Пазенко, вироби в техніці аеро-дизайну майструвала А. Зінченко. Виконання елементів геометричного різьблення по деревині демонстрував народний майстер України Є. Кулик, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Серед глухівських майстрів найбільш зацікавило дітей виготовлення традиційної писанки Сіверщини, яку проводила І. Шелудько. Конотопський край представили - майстер виробів з розози І. Дроздовський, майстрина по створенню ляльки-мотанки І. Козлова та майстрина з виготовлення гончарних виробів О. Мизенко.

Захоплено слухали глядачі міні-концерт багатодітної музичної родини Сальнікових, лауреатів фестивалю «Хліборобська пісня-2016 року» із м.Сум. Народна музика на цимбалах, сопілках, гітарі, бухалі, басі, бубні у виконанні батька Сергія та його талановитих дітей (Соломії, Даниїла, Давида) примусила підтанцювати присутніх. Далі публіку розіграв Г. Голяка, навчаючи присутніх трьом побутовим національним танцям.

26 травня відбулося урочисте відкриття пам'ятника Т.Шевченку в Батурині. Місто пишається тим, що тут неодноразово перебував Великий Світоч українського духу Тарас Шевченко, що через Батуриноські терени пролягла остання Тарасова дорога. Довгий час у місті не було пам'ятника Кобзарю, тому в рік відзначення 200-річчя від його дня народження батуриноська громада з ініціативи С. Тинкалюка, Л. Душі та Н. Ребрової вирішила об'єднати зусилля на ковток благородної мети - спорудження пам'ятника. До співпраці був запрошений відомий український скульптор Олешко С.

Два роки тривали збір благодійних коштів і виготовлення пам'ятника. Відкриття гармонійно поєднали з урочистями Всеукраїнської акції «3 Батурином у душі – з Україною в серці», яка проходила в Батурині 25-27 травня.

З нагоди обох подій відбулися урочисті збори за участі голови Чернігівської облдержадміністрації В.Куліча, Героя України, учасника АТО Є.Межевікіна, заступника Міністра молоді та спорту України О. Яреми, народного депутата В.Давиденка, представників Бахмацької районної влади, учасників Всеукраїнської акції «3 Батурином у душі – з Україною в серці» і батуриноської громади.

Відкрили постамент Батуриноський міський голова Л. Душа та Герой України Є. Межевікін. Освячення монументального образу Кобзаря здійснив настоятель Батуринової Свято-Покровської церкви о. Роман із священниками о. Петром і о. Володимиром.

Децими коштів на його зведення зібрали батуринці у скриньки для жертв, але найбільші суми надали спонсори: В. Давиденко, П. Устенко, В. Булах, С.Бут, община церкви Покрови Пресвятої Богородиці на чолі з о. Романом, колектив НІКЗ «Гетьманська столиця», козаки Батурина на чолі з О.Бузуном, община Воскресенської церкви.

Загальна сума коштів склала близько 145 тисяч грн. Художник – реставра-

тор заповідника «Гетьманська столиця» В. Авула прийняв активну участь у виготовленні постаменту пам'ятника.

Всеукраїнська національно-патріотична акція «3 Батурином у душі – з Україною в серці» тривала до 27-го травня. Протягом цих днів активна молодь мешкала в наметовому містечку на березі р. Сейм, змагалась у вправності, здобувала навички орієнтування на місцевості, вивчання в екстремальних ситуаціях, навчалась тактичної медицини. Учасники акції – молодь практично з усієї України – ознайомилися з історичними пам'ятками Батурина.

12 червня в Батурині відбулось щорічне Козацьке свято. Урочисту частину Козацького свята громада відкрила виконанням Державного гімну України. В молитві за Україну, за заггибми в боротьбі за незалежність України об'єднав всіх присутніх Ієрей о.Володимир, настоятель парафії Успіння Пресвятої Богородиці (м. Бахмач) і лягли квіти до підніжжя Пам'ятника жертвам Батуринової трагедії 1708 р.

Слово для привітання мав господар свята - Батуриноський міський голова Л.Душа. Почесними гостями були голова Бахмацької районної держадміністрації В. Мішук, голова Бахмацької райради В.Кочерга, депутат Чернігівської облради Г.Данько, голова Ніжинської райради О.Бузун, а також представники козацьких організацій Прилук та Ніжина.

В своєму виступі науковець заповідника В. Мамалага приділив увагу першому батуриноському гетьману Дем'яну Ігнатовичу (Многогіршому), який став і першим українським політ'язем... Лунали вірші у виконанні братів Проколенків - Ярослава та Степана, та музика у виконанні учениці Бахмацької музичної школи ім. А.Розумовського А.Горбань. Естафету святкування підхопив Батуриноський будинок культури. У концертній програмі взяли участь, окрім місцевого народного хору "Козацька душа", творчі колективи Бахмацького та інших районів Чернігівщини.

28 червня відбулося святкування Дня Конституції України - основного Закону держави, прийнятого 1996 р. Цього дня неможливо було оминати увагою постать автора першої Конституції Пилипа Орлика, однодумця Івана Мазепи, який впродовж десяти років жив та працював в Батурині.

В рамках підготовки до свята заповідник організував конкурс малюнків на тему "Головний закон моєї держави" дітям пришкольного оздоровчого табору "Козачатко" Батуринової ЗОШ І-ІІІ ст. Вихованці табору творчо підійшли до поставленого завдання і ствнд з малюнками привертав увагу та посилював святковий настрій гостей палацу К. Розумовського. Переможців в конкурсі не було, спільною перемогою стало те, що діти проявили себе свідомими українцями, патріотами своєї неньки - України.

В урочистий день у палаці К. Розумовського наукові співробітники та екскурсоводи заповідника проводили для відвідувачів захоплюючий квест "Мазепинець Пилип Орлик", у ході якого діти та дорослі ознайомилися з життям та діяльністю гетьмана України Пилипа Орлика, становлення якого як політичного діяча відбулося саме в Батурині. Значна увага була приділена «Пактам і Конституціям прав і вольностей Війська Запорозького» - документу, який пізніше дістав назву Конституція Пилипа Орлика.

Вразила гостей палацу в цей день і поезія Пилипа Орлика - науковці декламували панегірик Пилипа Орлика, де автор возвеличує постать Івана Мазепи та розкриває його як будівничого держави України.

Музичне мистецтво

Опера «Мазепа» П.І. Чайковського

Наталія Дробязко
науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

В цьому році минає 130 років від першої постановки опери «Мазепа» в Україні всесвітньо відомого композитора Петра Ілліча Чайковського (1840 – 1893 рр.). Багато відомих, уславлених поетів, письменників, художників, композиторів і митців-початківців приділяли увагу постаті гетьмана Івана Мазепи та його коханню до Мотрі Кочубей. Не залишився осторонь цієї теми і Петро Чайковський.

Творчість Петра Ілліча – вершина світової музичної культури XIX століття, яка охоплює різні музичні жанри. Він написав більше 80 творів, у тому числі 10 опер, 3 балети, 7 симфоній, 4 сюїти та багато іншого. Серед його шедеврів чільне місце займає опера «Мазепа».

Композитор походив з козацького роду Чайок, часто приїздив в Україну, спілкувався зі своїми друзями, захоплювався українськими звичаями, побутом та історією. Влітку 1881 року Петро Ілліч перебував в Україні, у с. Каменці Київської губернії (нині Черкаська область), у маєтку своєї сестри Олександри Давидової. В цей час Віктор Буренін, російський поет-сатирик, написав текст лібрето опери на замовлення віолончеліста Карла Давидова, але останній від нього відмовився на користь Петра Чайковського. Композитор перечитав поему Олександра Пушкіна «Полтава» та лібрето і на основі цього розпочав працювати над створенням опери.

Над твором автор працював понад два роки. Опера «Мазепа» у 3 діях та 6 картинах була завершена у квітні 1883 року в Парижі. Її прем'єра відбулася 15 лютого 1884 року на сцені Державного академічного театру опери та балету Росії, а 19 лютого того ж року – на сцені Маріїнського театру опери та балету в

Санкт-Петербурзі (диригент Іпполіт Алтані, режисер Антон Барцал). На сцені Першого Миського театру в Києві опера була поставлена у лютому 1886 року диригент Іпполіт Іванов, режисер Микола Званцев. В журналі «Київська старовина» за 1886 рік були дані коментарі, щодо не відповідності змісту опери історичній дійсності, але у висновках зауважили «Въ общем постановка оперы прилична ...».

Петро Ілліч Чайковський (1840–1893 рр.). Ян Левінштейн XX ст.

Перші постановки опери не мали успіху, але, попри всі критичні зауваження та після деяких корективів опера поступово завоювала популярність. Відомо, що відродження її сценічного життя почалося в 1900 році на сцені Московської приватної опери. В Україні, в Першому миському театрі в Києві, опера ставилася декілька сезонів: в 1901, 1905, 1913, 1922 та 1937 роках. У 1940 році оперу поставили на сцені Харківського академічного театру опери та балету імені М.В. Лисенка. Пізніше опера увійшла до репертуару не лише російських чи українських, але й в театрах різних країн світу. Відомо, що постановки опери

здійснювалися навіть в Метрополітен-опері у США, на сцені Ла Скала, у оперних театрах Амстердаму та Нідерландів, а також в інших театрах світу.

Після тривалої перерви оперу «Мазепа» глядачі побачили на сцені Національної опери України імені Тараса Шевченка у Києві, в 1962 році. Постановку опери здійснили диригент Костянтин Сімеонов і режисер Володимир Манзій. Головні партії виконували народні артисти України Дмитро Гнатюк і Михайло Гришко (І.Мазепа), Лілія Лобанова (Марія) та Елеонора Томм (Л.Кочубей), Василь Пазич (В.Кочубей), Василь Грицнек (П.Орлик). На жаль, опера довго не протрималася в репертуарі театру.

В 1991 році світ побачив нову інтерпретацію твору, яку здійснили диригент Володимир Кожухар, режисер Дмитро Гнатюк та художник Марія Левитська. Наступна постановка відбулася у жовтні 2004 року. В головних ролях були задіяні українські оперні співаки, народні артисти України Роман Майборода та Іван Пономаренко (І.Мазепа), Тарас Штонда (В.Кочубей), Тетяна Пімінова (Л.Кочубей), Оксана Дика (Марія) та інші.

Творчість П.І. Чайковського шанують в Україні. Національна музична академія України з гордістю носить ім'я Петра Ілліча Чайковського. З 2005 року раз на п'ять років відбувається музичний фестиваль у Тростянці на Сумщині «Чайковський-Фест», присвячений черговій ювілейній даті від дня народження видатного композитора. Мета цього заходу – збагачення духовності та піднесення культурного рівня молодого покоління.

Цінним надбанням фондової колекції НІКЗ «Гетьманська столиця» є 3 грамофонні платівки 1961 року з записом опери «Мазепа» Петра Чайковського, диригент Василь Небольсін). В експозиції Будинку Генерального судді В.Кочубея, в залі «Кохання», звучатиме уривок з даної опери, а саме аріозо Мазепи у виконанні Дмитра Гнатюка, українського оперного і камерного співака. Всіх поціновувачів оперної музики запрошуємо відвідати музей, поринути у чарівні акорди опери та прослухати захоплюючі розповіді екскурсоводів про кохання Івана Мазепи та Мотрі Кочубей.

Демографія

Демограф з Батурина

Микола Терех
завідуючий відділом «Цитадель» заповідника «Гетьманська столиця»

125 років тому, 14 липня 1891 р. в місті Батурині народився Арсеній Петрович Хоменко - відомий демограф, один із фундаторів української демографічної школи і державної демографічної служби в Україні. Його батько був військовослужбовцем і походив зі збіднілого дворянського роду, мати ж була дочкою кріпосного майстра-буді-

вельника.

У 1909 році А.Хоменко закінчив гімназію і продовжив навчання на фізико-математичному факультеті імператорського університету імені Святого Володимира в Києві, з якого був виключений за участь у студентських демонстраціях і відправлений на фронт, де у 1917 році отримав контузію.

Протягом 1923-1930 років працював завідуючим відділом статистики населення ЦСУ УССР. Саме він керував розробкою перепису населення у 1923 році та проведенням Всесоюзного перепису населення України у 1926 році. Статистичне дослідження проводилося способами опитування та саморєстрації, враховувалися лише реальні дані. При проведенні перепису були використані наступні види формулярів:

особистий листок, сімейна карта (лише для міського населення), відомість про володіння. Програма перепису включала 14 ознак: стать, вік, національність, рідна мова, місце народження, тривалість проживання в місці перепису, шлюбний стан, грамотність, фізичне і психічне здоров'я, соціальний статус та галузь праці, тривалість безробіття і колишнє заняття (тільки для безробітних), джерело засобів існування (лише для тих, хто не має роботи). Крім того, у сімейній карті відзначався склад родини, тривалість шлюбу та умови життя.

Перепис почали проводити 17 грудня. Він тривав два тижні в селах і тижень у містах. Попередні підсумки були опубліковані 1927 року.

(Продовження на ст. 6)

Формулярний список В.П. Кочубея

**Руслана
Огієвська**

науковий співробітник заповідника
«Гетьманська столиця»

Варвара Васи́лівна і Васи́ль Петро́вич
Кочубе́ї у своєму маєтку. Згурівка.
Фото 1906 р.

Василь Петрович Кочубей (1868 - 1940 рр.) - останній власник батуринської садиби Кочубеїв. В 1896 році на Чернігівських Губернських дворянських зборах він був обраний на посаду Глухівського повітового предводителя дворянства. На цій посаді Василь Петрович перебував протягом трьох трирічних термінів, що дало можливість отримати чин статського радника (1905 р.).

У Державному архіві Чернігівської області зберігається «Формулярний список о службі Предводителя Дворянства Глуховського уезда Васи́ля Петро́вича Кочубе́я», складений у 1896 році. Формулярний список - це документ офіційного діловодства, який заводили на кожного військового або цивільного чиновника, що мав ранг. Він вважався основною формою обліку особового складу чиновників будь-якої адміністративної установи, що існувала з кінця XVIII ст. Використання формулярного списку давало можливість мати вичерпну інформацію про чиновника, починаючи від дати та місця народження, сімейного стану, попередніх заслуг по службі та закінчуючи його майновим станом. Документ складався у вигляді таблиці, яка налічувала п'ятнадцять колонок. Відомості про чиновника вказували у відповідних колонках. У цій статті і буде поданий зміст віднайденого документу, який друкується без будь-яких скорочень із

збереженням мовних і стилістичних особливостей.

I колонка - чин, ім'я, по-батькові та прізвище, вік, віросповідання, нагороди та розмір жалування: «Глуховский Уездный Предводитель дворянства Василий Петрович Кочубей, 28 лет. Вероисповедания православного, знаков отличия не имеет, жалования не получает».

II колонка - походження: «Сын Действительного Статского советника».

VII колонка - де і коли виховувався та отримував освіту, коли почав службу і де її проходив, в яких чинах і на яких посадах перебував: «Окончил курс науки по физико-математическому факультету Императорского Санкт-Петербургского Университета, но Государ-

ственного экзамена не держал. Поступил на службу в Харьковское Дворянское Депутатское Собрание канцелярским чиновником I разряда, по постановлению собрания, состоявшегося 13 апреля 1894 года.

На основании определения Харьковского Дворянского Депутатского Собрания состоявшегося 6 сентября 1896 года, при рапорте, от 6 сентября сего года за № 511, сделано представленное в собственную Его Императорского Величества канцелярию, по инспекторскому отделу гражданского ведомства о производстве в первый классный чин с приложением подланных документов.

На Черниговских Губернских Дворянских выборах избран Предводителем Дворянства Глуховского уезда тысяча восемьсот девяносто шестого октября первого дня.

Согласно прошению Харьковского Дворянского Депутатского собрания составленного месяца 30 октября 1896 года уволен от службы канцелярского чиновника».

X колонка - чи брав участь у військових походах та бойових діях і в яких саме: «Не был».

XI колонка - чи перебував під судом і слідством: «Не подвергался».

XIV колонка - сімейний стан: «Женат на Варваре Васильевне Кочубей».

Отже, маємо відомості ще про один цінний документ, який дав нам змогу отримати достовірну та об'єктивну інформацію про Васи́ля Петро́вича Кочубе́я. Точну копію формулярного послужного списку В.П. Кочубея представлено в експозиції будинку генерального судді В. Кочубея. Запрошуємо всіх поціновувачів історії відвідати Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» та ознайомитися з історією родини Кочубеїв.

Дружина гетьмана І.Самойловича

**Каріна
Солдатова**

науковий співробітник заповідника
«Гетьманська столиця»

Поштова марка України присвячена
І.Самойловичу. 2000 р.

імперії.

Відомо, що родина Голубів спочатку проживала у Морозовичах, там минули і дитячі роки Марії. Коли саме поборалися Іван Самойлович з Марією Голуб не відомо, але шлюб відбувся ще до його переїзду з Ходоркова до Красного Колядіна, де молодого Самойловича обрали сотенним писарем. На думку історика В. Кривошеї, це відбулося близько 1659 р. У подружжя Самойловичів народилося троє синів — Семен, Григорій і Яків та дві дочки — Параскева й Анастасія.

Через брата дружини Іван Самойлович встановив родинні зв'язки з впливовою на той час родиною Забіл. У ЦДІАК України зберігається Указ Малоросійської колегії від 29 жовтня 1722р. який підтверджує, що Костянтин

Голуб був шурином гетьмана Самойловича. Він обіймав посаду хорунжого Чернігівського полку, а пізніше став полковим сотником Ніжинського полку. Його дружиною стала «Н Іванівна» Забіла — онука генерального судді Петра Забіли, донька борзнянського козака, який загинув під Чигирином. Завдяки цьому шлюбу брат Марії Голуб поріднився з родинами нижинського віята Цурки, київського полковника Солонини, генерального обозного Дуніна-Борковського. Як вважає дослідник В.Кривошея, шлюб К. Голуба допоміг і у кар'єрі майбутнього гетьмана. Завдяки сприянню Забіл та генерального писаря Степана Гречаного, Іван Самойлович стає сотником у Веприку Гадяцького полку. Таким чином він, «попівський син», потрапив у коло впливової козацької еліти Лівобережжя.

Коли Іван Самойлович став гетьманом, то надав братові дружини посаду генерального бунчужного. К. Голуб обіймав її з 1678 до 1687 рр. А Петро Забіла, який отримав посаду генерального обозного ще у 1699 р., за правління Д.Многогрішного, продовжив її обіймати і за гетьманування І. Самойловича. Отже, шлюб з М. Голуб докорінно вплинув на долю майбутнього гетьмана.

Серед батуринських гетьманів особливе місце посідає Іван Самойлович (1672 — 1687), постать якого в українській історії досі є однією з найменш вивчених. Більшість дослідників приваблювала його політична діяльність, натомість подружнє життя його практично не висвітлене. Як відомо, в Україні дружини визначних чоловіків часто впливали на їх становище і допомагали у політичній кар'єрі. Наприклад, згадати хоча б Любов Кочубей чи Паліху — дружину Семена Палія. Можливо, отримував підтримку своєї дружини Марії Іванівни Голуб (1640 - ?) й І. Самойлович. Вона походила з відомої шляхетської родини Голубів, які проживали у Морозовичах на Правобережжі. Її дід, Оліфер Голуб, був запорозьким гетьманом після смерті П. Сагайдачного (1622 - 1623). Він очолював козацькі походи проти Османської

3 історії родини Розумовських

Мати славетного гетьмана

**Юлія
Фурсова**

завідуюча відділом історії Гетьманства заповідника «Гетьманська столиця»

Козачка та шинкарка, графиня та статс-дама, всі ці слова тісно переплелися в постаті однієї жінки - матері славетних українців Олексія та Кирила Розумовських.

Народилася Наталія Дем'янівна в кінці XVII ст. в козацькій родині Дем'яна Демешка з села Адамівка, що на Козелечинні. У шістнадцятирічному віці дівчина була видана заміж за козака Григорія Яковича Розума (Розумовського). У цьому шлюбі народилося шестеро дітей. «Наталія Дем'янівна була жінчина рассудительная и умная, Разумиху любили и почитали во всем околотке» - саме такими словами її характеризує біограф родини Розумовських О.Васильчиків. Проживало подружжя в Лемешах, у книзі «Сімейство Розумовських» знаходимо опис їхнього будинку: «Розумы жили в хате, которая еще недавно стояла среди Лемешей, ... Наружным видом она не отличалась от прочих ее окружающих хат, а по величине и чистой отделке окон и дверей ее можно было принять за хату довольно зажиточного крестьянина. На сволоке Лемешевской хаты вырезана была славянскими буквами надпись «... создался дом сей рабы Божией Наталии Розумихи. Року 1711 мая 5 дня». У 1854 р. сталася пожежа, яка повністю знищила будинок, тому до нашого часу він не зберігся.

Щасливий випадок, який трапився у 1731 р. з старшим сином Наталії - Олексієм невдовзі змінив життя всієї родини. Впродовж 1745-1746 рр. Наталія Дем'янівна вже перебувала при дворі імператриці.

Оселившись в розкішних палацових кімнатах, Наталія Дем'янівна не полишала зв'язку з Батьківщиною. Частими гостями Наталки були представники козацької старшини, які в цей час також перебували при імператорському дворі. Відомі літописці козацької доби XVIII ст.

*Портрет
Наталії Дем'янівни Розумовської.
Х.Готліб. 1746 р.*

Яків Маркович та Михайло Ханенко неодноразово зазначали у своїх щоденниках про відвідини Наталії Дем'янівни Розумовської. Зокрема, Яків Маркович писав: «Перед вечером ездили во дворец и были у матушки Алексея Григорьевича». Велич імператорського двору не справляла позитивного враження на козачку. Відмовившись від пишного вбрання та придворного життя, вона дотримувалася при дворі своїх звичаїв. Описує життя Наталії Дем'янівни при імператорському дворі О.Васильчиків: «По ее приказанию среди великопелных дворных зал растлгались ковры и сидя на них с землячками своими она болтала о родине слушала придворных малоросиян - певчих и бандуристов».

Будучи при дворі, Наталія Дем'янівна була пожалувана в статс-дами імператриці Єлизавети Петрівни. На загальновідомому портреті Н.Д.Розумовської художника Хойзера Генріха Хотліба, ми бачимо жінку з глибоким, мудрим поглядом в одязі представниць козацької старшини, та з медальйоном імператриці Єлизавети Петрівни на грудях.

У кожній справі Наталії Дем'янівни простежується піклування про свою родину. Проживаючи на відстані від

свого старшого сина Олексія, вона підтримувала з ним тісні зв'язки і вела постійне листування. Збереглося декілька листів Олексія Григоровича до матері, які сповнені великою синівською повагою та любов'ю. В одному з листів Олексій повідомляє, що для допомоги матері в господарських справах та веденні документації надсилає їй дворецького. Сповнена материнською любов'ю та турботою про молодшого сина Кирила, Наталія Дем'янівна часто проживала із його родиною, та підтримувала порадами. А у 1752 р. стала хресною матір'ю Андрія Кириловича Розумовського. Піклувалася Наталія Розумовська і про своїх численних родичів. Збереженні її прохання до урядових установ Гетьманщини, до свого молодшого сина, гетьмана К.Г.Розумовського, про пожалування їх чинами та надання маєтностей.

Постійним місцем проживання Наталії був маєток Олексіївщина, що знаходився поруч із її рідним хутором Адамівкою. Саме на своїй малій Батьківщині, Наталія Дем'янівна розпочала значну будівничу діяльність. На її замовлення, коштом синів Олексія та Кирила впродовж 1752-1763 рр. було зведено собор Різдва Пресвятої Богородиці, що вважається однією з найкращих барокових споруд на теренах України середини XVIII ст. і є шедевром церковного зодчества. Під час своєї подорожі у 1843 р. з Петербурга до Києва, Т.Шевченко був приємно вражений красою Козелецького собору, про що зазначив у своїй повісті «Княгиня»: «...город Козелець не отличается своей физиономиею от прочих своих собратий, поветовых малороссийских городов. Словом, город ничем не примечательный; но проезжий, если он только не спит во время перемены лошадей или не закусывает у пана Тихоновича, то непременно полюбуется величественным храмом грациозной архитектуры расстреллиевской, воздвигнутым Наталией Розумихою, родоначальницею дома графов Розумовских».

Померла ця славетна жінка 12 вересня 1762 р., її було поховано в нижньому ярусі собору Різдва Богородиці в церкві Св.Адріана і Наталії.

Сьогодні кожен бажаючий може прийти і вшанувати пам'ять цієї неперевершеної жінки, яка стала родоначальницею славетного гетьманського роду.

(Закінчення, початок на ст. 4)

На основі перепису Арсеній Петрович в своїх наукових дослідженнях розробив класифікацію сімей за числом, складом і діяльністю їх членів. Він започаткував дослідження міграційного руху населення, дослідив міграцію іноземців в промисловий Донбас і дійшов висновку, що з 1923 по 1926 рік приріст населення збільшився в понад 1,5 рази.

Чотири роки, починаючи з 1930 року, Арсеній Петрович очолював сектор демографії Всеукраїнського інституту соціалістичної охорони здоров'я, у 1933 році йому було присвоєне звання професора демографії. У 1935 р. Хоменко А.П. переходить працювати до Інституту охорони материнства і дитинства, одночасно співпрацює із Все-

українським інститутом експериментальної медицини та Інститутом демографії і санітарної статистики Всеукраїнської академії наук. Він керував роботами з демографічного прогнозування Держплану УСРР.

Арсеній Петрович доклав багато зусиль для організації серійних видань «Статистичного бюлетня», «Статистики України», «Вісника статистики України», газети «Радянський статистик» в яких публікувалися демографічно-статистичні матеріали. Науково-популярні праці Хоменка А.П. — результат титанічної праці, ясного і чіткого викладу підсумків складних демографічних розробок, що були доступні для розуміння навіть спеціально не підготовлених людей. Він опублікував наукові праці «Короткі підсумки перепису насе-

лення України 17 грудня 1926 р.», «Національний і віковий склад, рідна мова та писемність населення», «Населення України 1897 - 1927 рр.» та інші.

27 лютого 1938 р. під час хвилі репресій, Арсенія Петровича заарештували. Він потрапив до когорти тих, хто мав відношення до Всесоюзного перепису населення 1937 р., який був визнаний «неправдивим». Військовим трибуналом Харківського військового округу 17 грудня 1938 року Хоменка А.П. засуджено до страти. Винесений вирок було виконано 22 березня 1939 р. в Харкові, там і поховали видатного батуринця.

Пройшли роки, і лише 28 грудня 1957 року Арсеній Петрович був реабілітований. Його внесок в вітчизняну демографічну науку є великим і дійсно неоціненним, а праці і нині є актуальними.

«Извещику - первый кнут»

Наталія Дробязко

завідуюча відділом «Будинок-музей Генеральної судді В.Кочубея» заповідника «Гетьманська столиця»

Після підписання Березневих статей 1654 року гетьманом, Богданом Хмельницьким та Тверським боярином Василем Бутурліним, українське суспільство зіштовхнулося з досі невідомим переслідуванням за скоєння політичного злочину. До таких злочинів відносились: образа честі государя, замах на його життя, бунт і все це подавалось у формі доносів як усних так і письмових. Особлива увага приділялась розгляду справ за злочин «поносные слова противу государя».

Тож найбільша кількість справ які розглядалися в XVII – XVIII століттях припадали саме на доноси. Взагалі традиція повідомлення про скоєний злочин в різні органи державного управління сягає початків існування самої держави. Так в Стародавній Греції донощиків називали «сикофантами», в Римі — «делаторами», в Київській Русі — «ябедниками». В документі «Соборное уложение» за 1649 рік офіційно доноси закріпили як правову категорію, про це записано в 18 статті: «... всяких чинов людей сведающих услышат на царское величество в каких людях скоп и заговор или

иной какой злой умысел, про то извещать государю и великому князю». Отже з одного боку донос стає надійним інструментом держави у справі контролю за суспільством. З іншого, донощик при підтвердженні дійсності даного злочину матиме винагороду чи то у підвищенні звання, чи земельним наділом, що і стимулювало «доносительство».

Та після оголошення «слова й справи» чи подання «супліки», тобто письмового доносу автор потрапляв у складну ситуацію, адже він майже нічим тепер не відрізнявся від того, на кого доносив і навіть не усвідомлював що його чекає. Їх обох заарештовували та тримали у в'язниці під наглядом, під час слідства застосовували тілесні тортури. У випадку, коли звинувачений відмовлявся від скоєної провини, йому влаштовували очну ставку зі свідком. Якщо і це не допомагало розкрити справу, то завдавали тортури. І першим піддавався катуванню донощик, не даремно в народі побутовало прислів'я «извещику — первый кнут». Фізичне насильство приміняли по чергово тричі до кожного. У випадку різних свідчень їх знову повторювали.

В 1699 році в Батурині в Генеральному військовому суді розглядали «ложный извет» проти гетьмана І.Мазепи, Данила Забіли. Тільки після катувань він зізнався у неправдивості своїх свідчень і був відправлений в заслання до Архангельської губернії. Неправдивим виявився і донос генерального судді В.Л. Кочубея 1708 року проти гетьмана І.Мазепи. Катувань він не

витримав і відмовився від написаної «супліки».

Інкولی справи були досить курйозними і навіть той, хто говорив образливо про знатну персону, залишався без покарань. Такий випадок стався в грудні 1722 року з конотопським жителем Данилом Білоконником. Під час спільної пятитки з російським гренадером (людини кремезної статури з ручними гранатами в амуніції) Андрієм Спичиним, останній запросив Д. Білоконника випити за здоров'я імператора, на що той відповів: «Черт вас знает, кто такой ваш император, я знаю праведного государя!». На наступний день прохмелівши А. Спичин відразу доповів про образливі слова командирів полку, той, зважаючи на важливість категорії справи - «по слову и делу» - відправив обох до Малоросійської колегії (1722-1727) в Глухів, звідки після попереднього розслідування фігуранти справи були відправлені до Санкт-Петербургу, де її розглядав Сенат, а потім Таємна канцелярія. Данило Білоконник, витримавши тортури, своєї провини не визнав, пославшись на непроінформованість, оскільки не знав, що російський цар прийняв титул імператора: «...а мыслил я, что пьет он за какого боярина и называет его императором, а не про государя...». Врятувала Д.Білоконника особиста позиція керівника секретної служби царя, князя Петра Андрійовича Толстого. Він повірив в'язню в тому, що сказані слова він промовив «в пьянстве по простоте и незнанию». Так Д.Білоконник unikнув покарання і повернувся до родини.

Пожежна справа гасів Гетьманщини

Марина Хармак

науковий співробітник заповідника «Гетьманська столиця»

Протистояння між пожежею і людиною триває впродовж усієї історії існування людства. Людина зробила велике відкриття - підкорила вогонь і навчилася ним керувати. Але вогонь окрім користі іноді ставив для людини небезпеку.

В історії Батурина джерела зафіксували декілька нищівних пожеж. Перші згадки про спалення Батуринської фортеці датуються 1239 р., коли місто було вщент знищене монголо-татарською навалою. Палало місто-фортеця й під час Смоленської війни у листопаді 1632 р. У 1655 р. Місто горіло вже від природної стихії: «Местечко Батурин, котрым Ваше Царское величество, государ мой милостивий, в прошлом году меня пожаловал, в нынешнем году, поущением Божиим, все згорело...» - казав ніжинський полковник Іван Золотаренко.

Перші правові документи з питань організації пожежного нагляду в Україні з'являються вже в кінці XVI ст. Вказівки щодо обережності в поводженні з вогнем «... щоб міщани допомагали один одному при спалаху пожежі та руйнації будинків...» отримували від влади міста України, на які розповсюджувалося Магдебурзьке право. Нагляд за дотриманням протипожежних вимог виконували війти.

Описи Чернігівської, Київської та Ніжинської фортець XVII-XVIII ст. вказують на вимогу тримати в замках та міських поселеннях напоготові діжки з водою, кю-

Палаюче Трипільське місто. Ілюстрація до книги «Пожар Сануры» Е. Данилюка

ки, сокири та інший протипожежний інвентар, «щоб від вогню оберегатись». Архівні джерела засвідчують, що сокири та пожежні крюки були чи не єдиним протипожежним інвентарем у селищах та містечках: «в разі пожежі наряджаються козаки й особлива варта, які мають діяти проти вогню. Але вогонь часто не гасять водою, а припиняють його поширення тим, що ламають близько розташовані будівлі щоб вогонь, втративши силу, згас. Для цієї мети кожен козак та нічний сторож носять при собі сокиру...». Доречі, пожежна сокира в Україні з'явилася на початку XVII ст. і широко застосовується й зараз.

У давнину пожежі гасили всією громадою. Воду підвозили до місця пожежі діжками. Існувало правило, згідно якого за першу

доставлену до місця пожежі бочку з водою, влада виплачувала грошову винагороду.

Часто гетьмани видавали універсали щодо дотримання правил пожежної безпеки. Були затверджені протипожежні заходи щодо будівництва фортець, криниць та вододобірників для гасіння пожеж. У дворах, які знаходились на відстані від водойм, обов'язково вкопувались криниці, облаштовані таким чином, щоб їх можна було використувати під час пожежі. Також виходить низка універсалів, що вимагали мати запаси води при ратуші, на базарах, біля кожної торгівельної комори на випадок пожежі. Були видані й універсали для членів різних промислових та торгівельних цехів, щодо організації гасіння пожеж. Між членами

(Продовження на ст. 8)

Стелися, доріжко, рівненько

Тамара Місечко

зберігач фондів
заповідника
"Гетьманська
столиця"

Плетіння, як першооснова ткацтва, зародилася одночасно з появою людства більш ніж 25 000 років тому. Виговлення килимів, доріжок з'явилося одночасно з появою ручного ткацтва та в'язання. Саме розвиток скотарства сприяв піднесенню цих видів народного ремесла. В Україні мистецтво ткати килими стало традиційною, найбільш важливою та поширеною галуззю народного ткацтва. Килими виготовляли не тільки для власного вжитку, а й на продаж.

Килими широко використовувались як при дворах гетьманів, козацької старшини, так і в найвіддаленіших селах та хуторах. Українці, які особливо ставилися до облаштування свого побуту, використовували килими та до-ріжки для декорування житла. Ними покривали лавки, скрині, спальні місця на печача. Дещо пізніше господині стали їх використовувати і для утеплення підлоги.

Найбільш широкого поширення домоткані напільні доріжки набули по селах в XIX-XX ст. Заощадливі та винахідливі українські народні майстрині знали, як вдихнути нове життя в стару річ, яка, здавалося б, уже відслужила свій вік, зробити її ще корисною в господарстві. Це була кропітка праця: старі речі, які вже не були придатні для вжитку, потрібно було порізати на смужки шириною 1-2,5 см. Підго-

товлену сировину прокручували на веретени, а далі вже ткали звичайним способом, використовуючи за основу нитки з міцного матеріалу — лляні, конопляні чи ж бавовняні. Не кожна родина мала ткацький верстат, адже їх не було де купити. Лише декілька таких верстатів можна було віднайти у селі. Господарі, яким було знайоме телярське чи столлярне мистецтво, могли змайструвати такий мистецький механізм самі. Декількох таких верстатів вистачало, аби в селі інтер'єр кожної оселі прикрашали своїм різнобарв'ям домоткані доріжки-килими. Заздалегідь приготувавши все необхідне, майстрині брали в тимчасове користування у односельців ткацький верстат, щоб виткати обнову для затишку та оздоблення житла. На ткацькому верстаті працювали як жінки, так і чоловіки. За два-три вечори можна було виткати доріжку до 3 метрів завдовжки. Доріжки виходили як нові. Майстрині, користуючись досвідом своїх пращурів, фарбували смужечки тканини у бажані кольори. В якості барвників використовували буряк, лушпиння цибулі, чорнило. Щоб смужечки ненової тканини не втрачали форми, в посуд до розчину барвника додавали трішки оцту. Декоративного ефекту домотканим доріжкам надавала хаотична, нерегулярна зміна різного кольору смужкової сировини. Кожна виткана доріжка нагадувала мальовниче поле і завжди гармонійно вписувалася в інтер'єр сільської хати.

Нині ремесло домашнього ткацтва відійшло в минуле. Віднайти домоткані речі з кожним роком стає все складніше. Сучасні оселі українців прикрашають барвисті килими — результат нового виробництва синтетичних матеріалів та пол-

імерів. Хранителями ж кращих традицій, народних ремесел та артефактів минулих часів сьогодні, є поодинокі майстри-самородки, що успадкували та перейняли талант своїх предків, а також музейні заклади, що презентують та зберігають для майбутніх поколінь скарби національного надбання.

Одним із пріоритетних напрямків роботи наукових співробітників НІКЗ "Гетьманська столиця" є пошукова робота, метою якої є не тільки оприлюднення нових історичних фактів, а й виявлення предметів музейного значення. Підлідами щодо пошуку музейних предметів декоративно-ужиткового типу стали етнографічні експедиції, які дають багатий інформаційний матеріал для дослідження культури, традицій, побуту, способу життя української нації. Групу зберігання "Тканина" фондової колекції НІКЗ "Гетьманська столиця" у квітні 2016 року поповнили зразки напільних домотканих доріжок майстринь II пол. XX ст. У 40-х рр. XX ст. Шевченко Анна Іванівна (1915 р.н.), мешканка м. Прилуки, разом зі своєю донькою довгими зимовими вечорами працювала над виготовленням домотканих доріжок, одна з яких збагатила фондову колекцію НІКЗ "Гетьманська столиця". З сімейної колекції у фондову збірку заповідника дві різнокольорові домоткані доріжки, оздоблені торочками, передала і родина Заплішних із с. Митченки.

Ручне ткацтво домотканих доріжок було широко поширене в сільських місцевостях на Чернігівщині. І сьогодні, зайшовши до стареньких сільських осель, можна ще побачити поодинокі різнокольорові смугасті доріжки-килимки на підлозі - результат кропіткої праці та нехитрого таланту наших земляків.

(Закінчення, початок на ст. 7)

цеху розписувалися обов'язки кожного на випадок вогняного лиха «... дабы во всякого человека так воды должное число.. и всякая исправность от пожарного случая была б в цехових домах», а також протипожежний інвентар, який вони повинні були брати із собою.

Так ковальський, гончарний, шведський, різницький, перепечайські цехи боролися з вогнем за допомогою сокир та гаків, а кравці, шевці, пекарі носили відра та діжі з водою. Відповідальність за протипожежні заходи лягала особисто на цехмістрів. У випадку ухвалення від пожежної повинності порушників чекало покарання: «...а кого з цехового на пожежі не буде, крім серйозних на те причин, такого нещадно карати».

З метою захисту поселень від пожеж, що виникали внаслідок діяльності цехів, ви-

робничий процес яких вимагав використання вогню, ці підприємства, а саме гончарні цехи, кузні, лазні, сушильні, в обов'язковому порядку виносилися за межі населених пунктів і будувалися, при можливості, біля водойми.

Нагляд за пожежною безпекою в нічний час покладався на нічну варту. На кожну вулицю виставлялося по двоє чоловіків, які спостерігали за пожежною безпекою. На утримання замкової пожежно-сторожової охорони збирався окремий податок — "кликівщина". За неналежне виконання цих правил винуватців штрафували: «заможних по 50 коп., середнього достатку по 25 коп., бідних арештом до в'язниці».

З II пол. XVIII ст. на воротах кожного двору вивішувалася дощечка з позначенням протипожежного інвентарю, з яким господар мав з'являтися на пожежу. З

кожного десятка дворів обирався десятник, який відповідав за участь чоловічого населення цих господарств у гасінні вогню.

Протипожежні норми в будівництві регламентувалися й документами найвищого рівня. Так, 7 серпня 1722 р. Генеральною військовою канцелярією був виданий указ, за яким наказувалося в селах після пожеж знову відбудовувати будинки лише поряд по два, в «одну жилу» і з розривом по ширині вулиці в 30 сажень. Також рекомендувалося ділянки обсаджувати деревами для більшої безпеки від поширення вогню.

До нашого часу не збереглися свідчення про протипожежні заходи саме у Батуринській фортеці. Але якщо взяти за основу описи Чернігівської, Київської та Ніжинської фортець, письмові згадки про вживання владою протипожежних заходів, то зможемо уявити, як це відбувалося в Батурині.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідоцтво про реєстрацію

№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл., вул. Гетьманська, 74, факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-9-73 e-mail: baturin.capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 518

Газета віддрукована в Комунальному підприємстві Ніжинської районної ради "Ніжинська районна друкарня" 16600, м. Ніжин, вул. Радянська, 3 а

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна -
редактор
Сердюк Наталія Федорівна -
відповідальний секретар
Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка
Сасно Наталія Анатоліївна
Новік Оксана Андріївна

Розповсюджується безкоштовно